

Parádi József: Csendőrök a magyar határon, 1891-1918

Absztrakt: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának a határőrizeti helyzete hasonló volt napjaink Európai Unióbeli Magyarország határőrizetéhez. A két társország, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közös belső határán a határforgalom teljesen szabad volt. Bárhol, bármikor, bárki szabadon átléphette ezt a határt. Az útlevíl kötelezettség is korlátozott volt, hiszen a magyar állam abból indult ki, hogy polgárai szabadon járhatnak-kelhetnek vagy akár le is telepedhetnek a Világon bárhol, ehhez pedig semmilyen úti okmányra nincs szükségük. A magyar állampolgárok részére a magyar állam akkor biztosított úti okmányt, ha a célállomás, illetve az oda-visszautazás területén azt igényelték. Ebben az esetben az útlevílhez ragaszkodó állam polgárai számára Magyarország is előírta az útlevíl kötelezettséget. E helyzetből fakadóan a Magyar Királyságnak csak az Osztrák-Magyar Monarchia külső határaival megegyező határszakaszain valósítottak meg határőrizetet. A magyar határőrizet, amely — Carl Philipp Gottlieb von CLAUSEWITZ hadtudományi munkássága nyomán már nélkülözte békeidőszakban a katonai alakulatok részvételét, hasonlóan a nyugat-európai országokhoz — a rendvédelmi testületek tevékenységén nyugodott, a kor színvonalán állt. Ebben a tevékenységben a csendőrség, a rendőrség, a pénzügyőrség, a vámhivatalok, a humán- és állategészségügyi állomások, illetve az erdőhatóságok munkatársai vettek részt különböző formában. A korabeli magyar határőrizet lényege az volt, hogy nem ezen tevékenységi körre szakosodott testület végezte a határőrizet klasszikus hármast, azaz a határvonal őrzését, a határforgalom ellenőrzését és a határrend betartatását, hanem a magyar rendvédelmi testületek határ mellett diszlokáló alakulatai kaptak egy-egy olyan részhatárőrizeti feladatot, amely az alaptevékenységükkel harmonizált. E tevékenység összefogását és irányítását az 1906-ban létesített Magyar Királyi Határrendőrség látta ugyan el, azonban a magyar határőrizetben a legnagyobb létszámmal a Magyar Királyi Csendőrség magyar-román és magyar-szerb határ mentén állomásozó alakulatai vettek részt. Ezen alakulatok specialitásai fokozatosan alakultak ki. A határszéli csendőrség a rábízott feladatokat kiválóan ellátta.

A magyar határőrizet történetének polgári korszakában — a dualizmus és a két világháború közötti időszakban — az 1881-től⁴⁹⁶ 1945-ig⁴⁹⁷ működő Magyar Királyi Csendőrség résztvett a magyar határőrizetben.

Ahhoz azonban, hogy a magyar csendőrtestület határőrizetben betöltött helye és szerepe érthetővé váljék, elengedhetetlen a korabeli magyar határőrizet és csendőrség néhány lényeges vonásának a megismerése.

Nemzeti határőrizet-történetünk érdekes időszaka a polgári magyar állam korszaka. A dualizmus időszakában — nem utolsósorban Carl Philipp Gottlieb von CLAUSEWITZ hadtudományi munkássága nyomán⁴⁹⁸ — a haderőt békeidőszakban a határőrizeti feladatok teljesítéséből kivonták. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a védelmi és támadó műveletekhez szükséges többlépcsős élőerő és haditechnika koncentráálásának akadályává vált, ha a katonai alakulatokat határőrizeti feladatok teljesítésére vették igénybe. Ebben az esetben ugyanis — a határőrizetben hátráltató tényezőként jelentő — nehézfegyverzettől az érintett csapatokat meg kellett fosztani, illetve decentralizáltan és lényegében egyvonalasan, illetve a harccselekmények mélységi tagozódásához képest elenyésző mélységben, apró csoportokra osztva kellett a személyi állomány diszlokációját megvalósítani. Ebből

⁴⁹⁶ 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről. 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

⁴⁹⁷ 1690/1945.ME.r. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről. Magyarországi Rendeleték Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.

⁴⁹⁸ Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz: Vom Krieg. [A háborúról.] Berlin, 1832, Ferdinand Dümmler. 545 p.

fakadóan a határőrizetbe bevont katonai erő a harcértékét elveszítette, az ellenséges támadó erők számára nem jelentett számottevő akadályt, illetve támadás végrehajtására alkalmatlanná vált. Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetése nem kívánta a haderőt ebben a formában sem gyengíteni. Ebből fakadóan a határok őrizete a két társország, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság rendvédelmi testületeire hárult. Ebből fakadóan a határok őrzése nem a közös ügyek, hanem a két társország által intézendő ügyek közé tartozott. A magyar fél a kiegyezést a Pragmatica Sanctio-ból vezette le. A Pragmatica Sanctio-ból származtatott közös érdekű viszonyokat — *a hadügyet, a külügyet és a finanszírozásukra biztosított pénzügyet* — pragmatikus ügyeknek is hívták. Ezen ügycsoport esetében az Osztrák Császárság, a Magyar Királyság és az uralkodó képviselőinek mindenképpen valamilyen közös megegyezésre kellett jutniuk. Ennek a fórumait és a szabályait is tartalmazták a két ország kiegyezési törvényei.⁴⁹⁹ Emellett a közös érdekeltiségű viszonyok másik csoportját alkották az úgynevezett dualisztikus ügyek, amelyek esetében — *ha nem született közös megegyezés* — fenn állt a két társország önálló, egymástól független intézésének a lehetősége is.⁵⁰⁰ A dualisztikus ügyek közé tartozott a hitelügyek, valamint a vám és kereskedelmi szövetség.⁵⁰¹ Emellett kialakult a nem közös de egyetértőleg intézendő ügyek csoportja is⁵⁰², ahol szintén fennállt a társországi összehangolási érdekeltisége, de az egyezkedés megghiúsulása esetében az önálló intézkedés lehetősége is. Ide tartozott a közvetett adózás, a vasút, a hajózás és a posta, valamint a pénzügyrendszer és a jegybank ügye.⁵⁰³ Az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása időszakában létrejött még egy közös ügy, nevezetesen Bosznia-Hercegovina irányítása, mivel a tartományt egyik társországhoz sem csatolták, így — *a kezdetben okkupált (1878-1908), majd annektált státuszú térség* — felügyelete és irányítása az Osztrák-Magyar Monarchia viszonyai között a két társország együttműködésével volt megvalósítható.⁵⁰⁴

A határok őrizete tehát nem tartozott a közösen intézendő ügyek közé semmilyen formában. A határőrizetet — *annak mindhárom elemét, azaz a határforgalom ellenőrzését, a zöldhatár őrzését és a határrend betartatását* — a két társország saját hatáskörben, önállóan valósította meg a rendvédelmi testületei által.

Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa között a személy- és áruforgalom szabad volt. A Magyar Királyság és az Osztrák Császárság közös határát bárhol, bármikor, bárki átléphette mindenfajta ellenőrzés és felügyelet nélkül. Ennek a lehetőségét a két társország által mintegy 10 évente megújított vám- és kereskedelmi szövetség szerződése⁵⁰⁵, továbbá magyar részről — *a kialakult gyakorlatot a XX. század elején törvényerőre emelő* — az 1903. évi törvénycsomag törvényei tették lehetővé.⁵⁰⁶ Határőrizet az Osztrák-Magyar Monarchia külső határain folyt, melyet a két társország a saját rendvédelmi testületeivel valósított meg. Az Osztrák Császárság és a Magyar

⁴⁹⁹ 1867/XII.tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsége uralkodás alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.

⁵⁰⁰ GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* 89-91.p. + 138.p. Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

⁵⁰¹ 1867/XV.tc. az államadóságok után a Magyar Korona országai által vállalandó évi járulékokról. ; 1867/XVI.tc. a Magyar Korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről. ; 1908/XII.tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozás tárgyában Budapesten 1907. október 8.-án kötött szerződés beczikkelyezé-séről.

⁵⁰² 1868/XXX.tc. 4. § Magyarország s Horváth-Szlavón és Dalmátországok közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény beczikkelyezéséről.

⁵⁰³ GALÁNTAI: op.cit. 121-125.p.

⁵⁰⁴ Loc.cit. 135-138-p.

⁵⁰⁵ 1867/XVI. op.cit. ; 1878/XX.tc. a Magyar Korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről. ; 1887/XXIV.tc. az 1878/XX. tc.-be iktatott vám- és kereskedelmi szövetség meghosszabbításáról. ; 1898/I.tc. a vám- és bankügyek, valamint ezekkel összefüggő némely kérdésnek ideiglenes szabályozásáról. ; 1899/XXX.tc. a vám- és kereskedelmi viszonyoknak és ezekkel összefüggő némely kérdésnek a rendezéséről. ; 1908/XII.tc. op.cit.

⁵⁰⁶ 1903/IV.tc. a kivándorlásról. ; 1903/V.tc. külföldieknek a Magyar Szent Korona országai területén a lakhatásáról. ; 1903/VI.tc. az útlevelügyről. ; 1903/VIII.tc. a határrendőrségről.

Királyság a vámeljárást a saját nemzeti vámhivatalai által valósította meg annak ellenére, hogy a vámbevételek a közös ügyek fedezésére szolgáltak.⁵⁰⁷ A két társország a vámbevételek és a közös költségvetés különbözetének az összegén osztott a külön eljárásban egyeztetett kvótának megfelelően.⁵⁰⁸ A Magyar Királyság tekintetében a dualizmus időszakában a magyar-román és a magyar-szerb határokon valósult meg határőrizet, mindkét országhatár útlevélköteles határszakasz volt. A kiegyezést követően kezdetben a magyar-román és a magyar szerb zöldhatárt egyaránt a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai őrizték. A határforgalmat pedig a határátkelőhelyekhez — *korabeli szóhasználat szerint határkapukhoz* — telepített rendőri csoportok valósították meg, amelyeket a legközelebbi nagyobb város rendőrségének a személyi állományából alakítottak ki. Emellett — *elsősorban a határrend betartatása és a kisebb határszéli forgalom számára az úti okmányok biztosítása céljából* — a határmenti járásokban határszéli szolgabírói kirendeltségek is működtek.⁵⁰⁹

Az alapelv tehát az volt, hogy a határőrizeti teendők ellátására nem hoztak létre külön szervezetet, hanem a határ közelében diszlokáló rendvédelmi és közigazgatási szervezetekhez telepítettek olyan részhatárőrizeti teendőket, amelyek harmonizáltak az adott szervezet alapfeladataival. Lényegében ezen elv szerint valósult meg a határőrizet az Osztrák Császárságban is.

A magyar határőrizeti rendszer fejlesztésére 1891-ben került sor, amikor a határőrizeti teendők megvalósítására — *elsősorban a zöldhatárőrizet biztosítására* — bevonták a Magyar Királyi Csendőrséget.⁵¹⁰

A csendőrség Európa egyik legrégebbi testülete volt ugyan⁵¹¹, azonban elterjedése a NAPÓLEON-i közigazgatás szisztémájához kapcsolódott. A NAPÓLEON-i császárság vazallus államaiban a francia közigazgatási minta bevezetésének részeként állították fel a csendőrségeket. E szervezetek oly jól működtek, hogy Bonaparte NAPÓLEON bukását követően is fenntartották, sőt azokban az országokban is létrehoztak csendőrséget, ahol korábban e szervezet nem működött. A XIX. század a csendőrség diadalszázada volt, mivel a kontinens valamennyi országában létrehoztak csendőrséget. Gyors elterjedésének az oka abban rejlett, hogy viszonylag gyorsan és takarékosan hozott létre tartósan rendet vidéken, ahol a különféle rendőrségek nem tudtak eredményesen megbirkózni a rendfenntartás teendőivel.⁵¹²

⁵⁰⁷ PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete*. 35-40.p. Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE-BTK) Kézirat. Budapest, 1984. 162 p.

⁵⁰⁸ GALÁNTAI: op.cit. 115-118.p.

⁵⁰⁹ PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének a kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51.p. HU-ISSN 0133-6738.

⁵¹⁰ 50 431/1891.BM.r. a m. kir. belügyminiszternek 50.431. szám alatt I. Besztercze-Naszód, II. Maros-Torda, III. Csik, IV. Háromszék, V. Brassó, VI. Fogaras, VII. Szeben, VIII. Hunyad és IX. Krassó-Szörény vármegye közönségéhez intézett rendelete, az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXV.évf. (1891) I.füzet. 877-902.p.

⁵¹¹ ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig (a francia csendőrség történeti előzményei). *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól - Itálián és Ausztrián keresztül - Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵¹² REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. 30-41.p. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

Ez volt a helyzet a Magyar királyságban is, ahol a kiegyezéskor a magyar állam nem volt hajlandó átvenni a Habsburg neoabszolutizmus a magyar nemzet elnyomásában jeleskedő császári szervezeteket⁵¹³, így a birodalmi csendőrségnek a Magyar Szent Korona alá eső területein diszlokáló alakulatait sem. Az Osztrák Császárságban azonban a birodalmi csendőrség tovább működött.⁵¹⁴ A Magyar Királyságban eleink — *a reformkor municipalista és centralista irányzatainak vitáiban kikristályosodott álláspontnak megfelelően* — önkormányzati rendőrségeket hoztak létre.⁵¹⁵ Az önkormányzati rendőrségi modell azonban — *a nagyvárosok kivételével* — az 1870-es években megbukott. Kezdetben azzal kísérletezett az ország politikai vezetése, hogy a leglabilisabb közbiztonsági állapotba került vármegyecsoportok élére lényegében teljhatalommal felruházott királyi biztosokat nevezzen ki a közrend — *ahogy akkoriban nevezték a közbátorság* — helyreállítására érdekében. Ilyen királyi biztos volt gróf Ráday Gedeon is a dél-alföldi vármegyékre kiterjedő hatáskörrel. A királyi biztosok ugyan drasztikus módszerekkel, de rendet teremtettek. A megbízatásuk lejárta után azonban a közbizonytalanság rövid időn belül visszarendeződött.⁵¹⁶ Ekkor kezdeményezte Tisza Kálmán a Magyar Királyi Csendőrség felállítását.⁵¹⁷

A Magyar Királyi Csendőrség felállítását megelőzően a Kárpát-medencében már volt egy sikertelen és egy sikeres kezdeményezés csendőr testület létrehozására. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharcot megelőzően a magyar főrendek már kezdeményezték csendőrség létrehozását a Magyar Királyságban. E célra gyűjtést is rendeztek. Akkor azonban a HABSURG-ház nem nézte jó szemmel — *a nyilvánvalóan magyar nemzeti érdekeknek megfelelően működtetésre szánt* — szervezet létrehozását. Uralkodói támogatás hiányában a felvetés lebukott.⁵¹⁸

Magyar földön csendőrség létrehozásának az igényével másodízben a HABSURG államfő lépett fel. *Ferenc József* 1849. VII. 8-án állította fel a teljes HABSURG-birodalomra kiterjedő rendvédelmi őrtestületet a császári csendőrséget⁵¹⁹ Alexander BACH belügyminiszter előterjesztése alapján.⁵²⁰ Az Olmütz-i oktrojált alkotmány (1849. III. 4.) ugyanis többek között azt tartalmazta, hogy „... a birodalom belső biztonságának őrzése birodalmi ügy.”⁵²¹ Ebből fakadóan pedig az uralkodó birodalmi

⁵¹³ DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. *Történelmi Szemle*, XLIX.évf. (2007) 3.sz. 352-353.p. HU-ISSN 0040-9634. ; RESS Imre: A kormányzati kémszolgálat átalakítása az Osztrák-Magyar Monarchiában a kiegyezés után 1867-1875. In CSÓKA Ferenc (szerk.): *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából 1785-2011*. Budapest, 2012, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. 497 p. HU-ISBN 9789 963 08 3211 3.

⁵¹⁴ ZACHAR József: Fejezetek az Osztrák Császárság történetéből 1848-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵¹⁵ CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. 79.p. Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.

⁵¹⁶ CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása*. Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 204 p. HU-ISBN 978 963 94 98. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277. ; PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

⁵¹⁷ CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

⁵¹⁸ REKTOR: op.cit. 85-86.p.

⁵¹⁹ Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung, womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, az Osztrák Birodalom egészére kiterjedő hatáskörű csendőrség felállításáról és annak feladatai tárgyában.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt*, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 297-300.p.

⁵²⁰ ZACHAR József: Fejezetek az Osztrák Császárság történetéből 1848-1918. op.cit.

⁵²¹ Nr.150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt*, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.

rendvédelmi szervezetek létrehozására törekedett. E szervezetek egyike volt a császári csendőrség.⁵²² Ez a szervezet azonban nem csupán a rendet tartotta fenn, hanem a magyar nemzet elnyomásában is jeleskedett. A birodalmi csendőrség vezetőjének az uralkodó azt a báró Johann Franz KEMMEN von Fichtenstamm-ot nevezte ki 1849. IX. hatállyal, aki HAYNAU tábornoszernagy főparancsnok jobb kezeként működő budai kerületi katonai parancsnok volt.⁵²³ Joggal tekintette a birodalmi csendőrséget a magyar közvélemény idegen elnyomó szervezetnek. Ezért utasította el az átvételét a kiegyezéskor a magyar kormány. Az önkormányzati rendőrségi modell bukásával azonban ismét előtérbe került a csendőrség felállításának az ügye, de most már nemzeti szervezatként a magyar kormány felügyeletével. Így jött létre — *Tisza Kálmán kezdeményezésének az eredményeként* — a Magyar Királyi Csendőrség.⁵²⁴

A Magyar Királyi Csendőrség — *felállításának az éveit leszámítva* — beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Vidéken megteremtette és eredményesen fenntartotta a közbiztonságot. A csendőrség típusú rendvédelmi testület a Magyar Királyságban is - *az európai kontinens országaihoz hasonlóan* - vidéken szilárd közbiztonságot teremtett. A 12 000 fős testület a 283 000 km² terület és csaknem 20 000 000 fős lakosság döntő többségére kiterjedő hatállyal látta el a feladatait példamutató eredményességgel, összhangban az alkotmányos monarchia jogszabályaival.⁵²⁵

A hazai eredmények és az európai kedvező hírnév nyomán érthető, hogy a kormány a csendőrséggel kívánta megoldani a nehéz helyzetet. Lényegében más - *a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt és országos hatáskörű* - rendvédelmi testülete a kormánynak nem is volt a pénzügyörségen kívül. Amikor tehát felmerült az igénye a magyar-román és a magyar-szerb határvonal őrzésének az erősítése magától értetődő volt, hogy a megerősítés eszköze a Magyar Királyi Csendőrség lesz. A Magyar Királyi Pénzügyörség határmenti szakaszai által végrehajtott egylépcsős határőrizet nem bizonyult kellően hatékonyak. Az erdélyi gazdakörök tömegesen fordultak a földművelésügyi miniszterhez az államhatár őrzése megerősítésének az igényével, mivel a határon illegálisan áthajtott jószágok megfertőzték az erdélyi gazdák állatait, amelyek ezáltal eladhatatlanná váltak. Ez a helyzet veszélyeztette Magyarország piaci pozícióit is. A Román Királyságban - *Havasalföldön és Moldovában* - ebben az időben még nem épült ki az állami állategészségügyi rendszer, ebből fakadóan pedig az ottani állatállomány fertőzött volt. A megoldás az ellenőrzött állatforgalom lehetett, aminek pedig előfeltétele volt az ellenőrizetlen forgalom megakadályozása. Ennek a kivitelezéséhez pedig meg kellett erősíteni a zöldhatárőrizet. Kézenfekvő volt a legeredményesebb magyar rendvédelmi testület bevonása a határőrizeti teendők ellátásába, mivel a Magyar Királyi Csendőrség a fegyverzetéből, a testületen belüli függelmi viszonyrendszeréből, a szervezettségéből, illetve a személyi állomány szakmai felkészítettségéből fakadóan e feladatkör ellátására nyilvánvalóan alkalmas volt.⁵²⁶

A határszéli csendőrség megszervezését megelőzően is bevonták már a Magyar Királyi Csendőrség határmenti erőit a határőrizetbe, de még csak estenként. Ilyen volt például az 1844. évi romániai marhavész és kolerajárvány időszakában létrehozott határzár is. Ekkor az érintett csendőr őrsök létszámát 50-100 %-kal emelték.⁵²⁷

⁵²² ZACHAR József: A Habsburg hatalom és a magyar rendvédelem. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 146-149.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „Az ezeréves magyar rendvédelem.” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵²³ ZACHAR József: Fejezetek az Osztrák Császárság történetéből 1848-1918. op.cit. 15.p.

⁵²⁴ CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 16-18.p.

⁵²⁵ PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit.

⁵²⁶ PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.

⁵²⁷ Az érintett csendőr őrsök voltak a : belényesi, alsóárpási, felsőtömösi, predeáli, berenczeki, sósmezői, töröcsvári, fogarasi, uzoni, borozsnyei és kovásznai. MOL BM.K-150. 1884 augusztusában 13-34.

A határszéli csendőrség kialakításában lényeges szerepet játszott az 1888. évi román határegyezmény. Erdélynek a Magyar Királysággal egybeeső határainak a kijelölése ugyanis elmaradt a XIX. századi műszaki-technikai lehetőségektől. E térségben a határvonal egyébként is többször változott a XVIII. és a XIX. században. A békekötések alkalmával lejegyzett, a határvonalak elhelyezkedését rögzítő szövegek vitákra adhattak okot, ezért apróbb határvillongásokra is sor került. A határok pontosítására irányuló tárgyalásokra 1804-ben, 1839-ben, 1868, 1869-ben és 1881-ben is sor került, de eredménytelenül. Végül az 1882. évi tárgyalások vezettek eredményre.⁵²⁸ Ennek alapján 1883-ban és 1884-ben a magyar-román határt felülvizsgálták, pontosították, a terepen kitzúzták és térképen is rögzítették a kor technikai színvonalának megfelelően.⁵²⁹ Bécsben a közös külügyminisztérium - *hat havi tárgyalás után, Romániával közös megegyezéssel* - elfogadta a kitűzött határokat, melyet 1887. XII. 7-én, illetve 1887. XI. 25-én kelt nemzetközi egyezménybe foglaltak. A magyar országgyűlés a határegyezményt 188-ban emelte törvényerőre.⁵³⁰

A pontosított határvonalhoz mőtárgyak is tartoztak, melyek védelmére a belügyminiszter rendeletet is kibocsátott. Ennek alapján a rongálókat 100 korona pénzbírságra és 15 napi elzárásra is ítélték.⁵³¹ A határvonal őrzésének megerősítése céljából a kormány rendelkezett a határszéli csendőrség felállításáról.⁵³² A rendelet első paragrafusának az első mondata tartalmazta a határszéli csendőrség létrehozásának az elrendelését. „A személy- és vagyonbiztonsági szolgálat ellátása a Magyarország és Románia között kötött, s az 1888/XIV.tc.-el becikkelyezett határegyezmény alapján megállapított egész határvonalon ... közvetlenül az erre szervezendő m.kir. csendőrséget illeti, és pedig előljáró tisztjeinek s az érdekelt vármegyei törvényhatóságoknak az egyetértő felügyelete alatt.”⁵³³ A határszéli csendőrség nem volt önálló rendvédelmi testület, hanem a Magyar Királyi Csendőrség részét alkotta és fegyvernemi jelleggel működött a magyar-román határszakaszon.

A határszéli csendőrség diszlokációját a honvédelmi és a belügyi tárca közös bizottsága tervezte, mely bizottság vezetője TÖRÖK Ferenc, a csendőrség vezetője volt. A csendőrség határőrizeti feladatainak a teljesítése érdekében határmelléki csendőr szárnyat hoztak létre a kolozsvári csendőr kerület-parancsnokság alárendeltségében. Ekkor a kolozsvári csendőr kerület szervezete 4 szárnyból, 10 szakaszból és 122 őrsből állt, ahol a legénységi létszám 797 fő csendőr, 159 fő őrsvezető és 29 őrmester volt. Az új határmelléki szárny szervezetébe 2 csendőr szakasz-parancsnokságot és 12 őrsöt hoztak létre 63 főnyi legénységgel és 3 főnyi tiszttel. A határszéli csendőrség a szolgálatát 1893 júliusában kezdte el.⁵³⁴

⁵²⁸ PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./

⁵²⁹ SUBA János: A magyar-román határ pontosítása. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII.évf. (2009) 20.sz. 108-114.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵³⁰ 1888/XIV.tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én, november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

⁵³¹ 49 396/1891.BM.r. az 1888/XIV. tc.-el becikkelyezett magyar-román határegyezmény végrehajtásából folyólag, a magyar-román határvonalon felállított határ- és földművelési jelek védelméről. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXV.évf. (1891) I.füzet. 877-878.p.

⁵³² 50 431/1891.BM.r. a m. kir. belügyminiszternek 50.431. szám alatt I. Besztercze-Naszód, II. Maros-Torda, III. Csik, IV. Háromszék, V. Brassó, VI. Fogaras, VII. Szeben, VIII. Hunyad és IX. Krassó-Szörény vármegye közönségéhez intézett rendelete, az 1888. évi XIV. törvényczikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXV.évf. (1891) I.füzet. 877-902.p.

⁵³³ Loc.cit.

⁵³⁴ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben*. Op.cit. 38.p.

A határszéli csendőrség működési területén — *a Magyar Királyi Csendőrség többi részével megegyezően* — ellátta a területre háruló közbiztonsági teendőket is. A közbiztonsági teendők ellátása mellett a határszéli csendőrség feladatát alkotta a határvonal és annak berendezéseire való felügyelet, a határsértők elfogása, az elfogott rongálók és határsértők elővezetése a területileg illetékes szolgabírói kirendeltségekhez. A határszéli csendőrség feladatait döntően járőrözéssel látta el. A határőrizeti szolgálat szakirányításával a csendőr kerület törzsében egy tiszt foglalkozott.⁵³⁵

A határszéli csendőrség tehát a Magyar Királyi Csendőrség integráns részét alkotta, a felszerelés, a fegyverzet, a függelmi viszonyok, a rangrendszer, az egyenruházat és a szabályzatok stb. egységesen érvényesek voltak a terület határszéli szolgálatot ellátó részére is.

A határszéli csendőrség létrehozásával a magyar román határon a zöldhatárőrizet kétlépcsősé vált, ahol az egyik lépcsőt a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai alkották, a másik lépcsőt pedig a határszéli csendőrség őrsői. Mindegyik lépcsőn belül — a pénzügyőrség és a csendőrség is — több vonalas határőrizetet valósított meg. A határsértők valószínű mozgási idejében és területére több egymás mögött szolgálatot ellátó járőrt vezényeltek. A járőrök kétfősek voltak, egymástól pedig halló- és láótávolságra kellett elhelyezkedniük, hogy szükség esetén egymás segítségére siethessenek.⁵³⁶

A határátkelőhelyeken a továbbiakban is rendőri kirendeltségek végezték az útlelvizsgálatot. A határátkelőhelyeken teljesítettek továbbá szolgálatot a vámhivatalok bemondó őrsői. A bemondó őrsők választották szét a vámköteles termékeket a vámentesektől és irányították a vámköteles termékeket az illetékes vámhivatalokhoz. A bemondó őrsők természetesen a kifelé irányuló áruforgalom vámjárás szabályainak a betartását is felügyelték.⁵³⁷

A határrend betartását a határszéli szolgabírói kirendeltségek felügyelték. E feladatkör összetett volt és nem feltétlenül igényelte a fegyveres kényszerítés lehetőségét is. Amennyiben erre mégis szükség volt, a határszéli csendőrség intézkedett. A határszéli szolgabírói kirendeltségek egyik feladatát alkotta például — *az illetékes román hatóságok képviselőivel közösen* — a határvizek ellenőrzése. Ennek során vizsgálták a határvizeken létesített gátaknak, torlaszoknak és egyéb építményeknek, illetve vízi járműveknek (vízi malmoknak) a két szomszédos állam határmenti lakosaira kifejtett hatásait és a műtárgyak, illetve vízi járművek további sorsára javaslatot tettek a két ország illetékes hatóságai számára. A határvizekkel kapcsolatos építményekről a magyar-román határvonallal rendelkező vármegyék alispáni hivatalai úgynevezett „vízi könyvet” is vezettek.⁵³⁸

A XIX. század végéhez képest a körülmények a XX. század elejére módosultak. A határszéli szolgabírói kirendeltségek helyét és szerepét a Magyar Királyi Határrendőrség vette át, amelyet a terület felállítására alkotott 1903. évi törvény alapján 1906-ban állítottak fel.⁵³⁹

A határrendőrség átvette a határforgalom ellenőrzésének a teendőjét is. Hatáskörébe tartozott továbbá a határőrizetben résztvevő szervezetek tevékenységének koordinálása is. Ez azonban — *a határrendőrség kiterjesztő értelmezése miatt* — hatásköri összeütközésekhez vezetett a határszéli

⁵³⁵ MOL BM K-150 1895. VII. 2608.

⁵³⁶ PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX.évf. (2010) 22.sz. 77-91.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai nemzeti rendvédelmünkre*” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵³⁷ PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatarain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.

⁵³⁸ 50 431/1891.BM.r. op.cit. 10. § - 23.

⁵³⁹ 1903/VIII.tc. a határrendőrségről. ; 5692/1905.ME.r. a határrendőrségről szóló 1903/VIII.tc. életbe léptetéséről. *Magyarországi rendeletek Tára*, XXXIX.évf. (1905) I.füzet. 1455.p. ; 91 000/1905.Bm.kr. valamennyi törvényhatósághoz Fiume város kivételével a határrendőrségről szóló 1903/VIII.tc. életbe léptetésének a végrehajtásáról. *Magyarországi rendeletek Tára*, XXXIX.évf. (1905) I.füzet. 1455-1541.p.

csendőrség és a határrendőrség között. A szomszédos államok, azaz a Román Királyság és a Szerb Királyság magatartása is módosult az Osztrák-Magyar Monarchia, illetve a Magyar Királyság tekintetében. Mindkét ország - *nem utolsósorban a nagyhatalmi biztatások nyomán* - a Magyar Királyság területén élő nemzetársait igyekezett magyarelles hangulatra gerjeszteni. Ennek érdekében - *a Magyar Szent korona alá tartozó területeken* - nemzeti kultúr szervezeteknek álcázott, sovinszta eszméket melengető szervezeteket működtettek.⁵⁴⁰ A megváltozott viszonyokra tekintettel voltak a Magyar Királyi Csendőrség átszervezésekor 1903-ban, amikor az addigi 6 csendőr kerület helyett 9 csendőr kerület felállítását irányozták elő. A kolozsvári csendőr kerület kettéválasztását kolozsvári és nagyszebeni székhelyű kerületekre azzal indokolták, hogy az új csendőr kerület elsősorban a határszéli közbiztonsági és határőrizeti feladatok ellátására, valamint a határrendészeti teendők teljesítését megvalósító állami közegek támogatására lesz hivatott.⁵⁴¹ A szegedi csendőr kerület személyi állományának az átcsoportosításával igyekezett erőkoncentrációt létrehozni a Magyar Királyi Csendőrség vezetése a magyar-szerb határon az e térségben sokasodó szerb sovinszta jelenségek leküzdése és megelőzése érdekében. A csendőr kerület határmenti őrszeit 42-ről 52-re emelték, az ott szolgálatot teljesítő csendőrök számát pedig 149 főről 310 főre növelték. Nem csupán délvidéken, hanem Erdélyben is gyarapodtak az államhatár túloldaláról kiinduló államellenes bűncselekmények, ... egy juhász gyanús viselkedése során Szeben és Fogaras vármegyéből több méter mázsa Romániából eredő izgató nyomtatvány és képes ábrázolás került a Brassói Királyi Ügyészség bűnjelraktárába.”⁵⁴² Az erdélyi államhatár mentén is erőkoncentrációt hozott létre a Magyar Királyi Csendőrség, a 21 határmelléki csendőr őrsöt 107-re, míg a határmenti őrsökön szolgálatot teljesítő 117 főnyi csendőri létszámot 728 főre emelték.⁵⁴³

A belügyi tárca kereste az új helyzet megoldását, mivel a határmenti erők ideiglenes gyarapítása máshonnan vonta el a csendőröket, ahol ugyancsak szükség lett volna rájuk, ezért ezt a helyzetet nem lehetett tartóssá tenni. A Magyar Királyi Csendőrség határmenti erőinek a küszöbön álló átszervezését megelőzően OLÁH Ödön vezetésével csendőr tiszti delegációt küldtek Bosznia-Hercegovinába az ottani csendőrség határőrizeti módszereinek a tanulmányozása céljából.⁵⁴⁴

A határszéli csendőrség 1912. évi átszervezésével egységesítették a magyar-román és a magyar-szerb határmenti csendőrségi struktúrát. A végrehajtó szolgálat alapját továbbra is a csendőr őrsök alkották, amelyeket sűrűbben helyeztek el a korábbiaknál és ezen őrsökön szolgálatot teljesítő csendőrök létszáma is magasabb volt, mint az átszervezést megelőzően. A magyar-román és a magyar-szerb határon összesen 1052 főnyi határszéli csendőr teljesített szolgálatot, amely a 12 000 fős szervezet tekintélyes hányada volt. A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálatában résztvevő személyi állomány kétség kívül a magyar határőrizeti erők legtekintélyesebb részét, mintegy 35,25 %-át alkotta.⁵⁴⁵

A határszéli csendőrség szervezeti felépítése is némileg eltért az ország belsejében tevékenykedő csendőr alakulatokétól. A határszéli csendőrség szervezetéből kiiktatták a szakasz- és szárny-parancsnokságot. Helyettük az úgynevezett kikülönített törzstiszti rendszert állították. A kikülönített törzstisztek közvetlenül a csendőr kerület-parancsnokság alárendeltségébe tartoztak. A kikülönített törzstisztek mellé egy-egy fő századost - *mint segéd tiszte* - egy-egy járásör mestert mint irodai

⁵⁴⁰ PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története*. I-III. köt. Budapest, 1936, Franklin. 366 p. , 402 p. , 386 p. II.köt. 299.p.

⁵⁴¹ 1903/VII.tc. három új csendőr kerület felállításáról.

⁵⁴² MOL BM K-149. 1911. 19.

⁵⁴³ PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. op.cit. 58-59.p.

⁵⁴⁴ OLÁH Ödön (szerk.): *Tanulmányjelentés az Ausztriában és Bosznia-Hercegovinában fennálló határőrizeti és állapot-csempészeti elleni intézkedésekről*. Budapest.1912, Állami Nyomda.

⁵⁴⁵ PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete a migráció tükrében. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 66-80.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011.november 11.-én, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében*” című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

segédmunkást és egy-egy polgári irodaszolgát rendszeresítettek. Az érintett csendőr kerület-parancsnokságon pedig felkértek egy törzstisztet aki a határőrizeti teendőket felügyelte. A határszéli csendőrség szervezetébe beiktatták továbbá az úgynevezett nyári őrsöket. A nyári őrsöket elsősorban a hegyek között a hó elolvadása és leesése között működtették a hegyekben, illetve a Duna mocsaraiban a járható ösvények ellenőrzése céljából. A nyári őrs legénysége annak az őrsnek a tagjai közül került ki, amelynek a működési területén állt a nyári őrs épülete. A nyári őrs az anyaőrs parancsnokának az alárendeltségébe tartozott és az ellátmányát is onnan kapta.⁵⁴⁶

Mivel a határszéli csendőrség hatósági területe az országos átlagnál jóval nehezebb terepek bizonyult, ezért az itt szolgálatot teljesítő csendőrök napi 40 fillér pótlékot élveztek, e pótlék 365-el szorozva évi 146 koronát jelentett. Ez jelentős összegnek számított a csendőr legénység illetményrendszerében, hiszen az őrmesterek havonta mintegy 197 korona illetményben részesültek ebben az időben.⁵⁴⁷

A határszéli csendőrség átszervezésével egyidőben, 1912-ben megszüntették a Magyar Királyi Határrendőrség kötelékében 1908-tól létrehozott határrendőri őrségeket, melyek személyi állományát a határrendőr kapitányságok és határrendőr kirendeltségek személyi állományához csatolták.⁵⁴⁸ A profiltisztítás nyomán a határszéli csendőrség látta el a zöldhatár őrizetét a határmenti pénzügyőr szakaszokkal együttműködve.⁵⁴⁹

A kisebb forgalom ellenőrzését - *elsősorban kishatárforgalmat lebonyolító határátkelőhelyeken* - a határszéli csendőrségre ruházták.⁵⁵⁰ Emellett a határszéli úti igazolványok kiállításának a teendőit is a határszéli csendőrségre ruházták egyes határátkelőhelyeken.⁵⁵¹

A határszéli csendőrség feladatait a Magyar Királyi Csendőrség 1912. évi kiadású szolgálati szabályzata tartalmazta.

- „a./ A határon átkelők figyelemmel kísérése, a határmentén felmerülő – államrendészeti szempontból fontosabb – mozzanatokról és eseményekről tájékozás szerzése és az észleltekről az illetékes hatósággal való közlése;
- b./ Államellenes nyomtatványok becsempészésének megakadályozása és feljelentése;
- c./ Idegen politikai ügynökök figyelése;
- d./ Külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtásának ellenőrzése az 1912. évi 48999 és az 58320 belügyminiszteri rendeletben meghatározott mérvben;
- e./ A kémkedés megakadályozása, esetleg a kémek elfogása és az illetékes hatóságoknak való átadása;
- f./ A szomszédos állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen jöhető erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig katonai védőművek, az ország határának jelölésére szolgáló határjelek, jelzők, katonai vagy polgári hatóság által felállított földmérési jelek megromlásának, megsemmisítésének vagy megváltoztatásának megakadályozása, a tettesek kinyomozása és az illetékes hatóságnak való feljelentése vagy - *szükséghez mérten* - átadása;

⁵⁴⁶ PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI. évf. (2011) 24. sz. 100-118.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵⁴⁷ PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. op.cit. 59.p.

⁵⁴⁸ 58 320/1912.BM.kr. a határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőrségi őrségek megszüntetésével.

⁵⁴⁹ 48 999/1912.BM.kr. határszéli külszolgálat átvétele a Magyar Királyi Csendőrség által.

⁵⁵⁰ A vodiczai, verestoronyi, predeáli, sósmezői, gyimesbükkői és a gyergyótölgyesi határkapuknál vette át a határrendőrségtől a határszéli csendőrség az utiokmány vizsgálatot.Loc.cit.

⁵⁵¹ A határszéli csendőrség határszéli úti igazolványok kiállítását végezte: Vulkánban, Szurdokon, Bodzakrasznán, Ósánczon és Gyergyóbékáson. Loc.cit.

- g./ Kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús személyeknek az állam területére szándékolt belépésben való megakadályozása;
- h./ Nyomozott, vagy valamely büntetendő cselekménnyel gyanúsított és a törvények vagy a fennálló szabályok értelmében előzetesen letartóztatható egyéneknek a határszáron való elfogása;
- i./ Toloncok kísérése;
- j./ Fegyverek, lőszeres és hadiszerekes ki- és bevitelének ellenőrzése, valamint tilalom esetén ilyenek és más tiltott tárgyak kivitelének és behozatalának megakadályozása;
- k./ Hadköteles egyének kiszökésének megakadályozása;
- l./ Kerítés (nőcsempészet, leánykereskedés) meggátlása és feljelentése;
- m./ A határszári vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendészeti és közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;
- n./ A határszáron lévő szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek ellenőrzése;
- o./ Azon határvonalon, ahol útlevél kötelezettség áll fenn és ahol ez kifejezetten a csendőrségre bízott; az útleveles vizsgálata, bélyegtelen határátlépési igazolványok kiállítása;
- p./ Az útlevél szabályok áthágása, a tilos visszatérésre és külföldiek bejelentésére, valamint lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások följelentése;
- r./ A csempészet megakadályozása és az erre hivatott közegek támogatása;
- s./ A tiltott kivándorlás megakadályozása, a kivándorlásról szóló 1909. évi III. t.c. és a vonatkozó 57000/1909.sz. BM végrehajtási utasítás rendelkezéseinek betartásának ellenőrzése, valamint e törvény megszegése által elkövetett büntettek, vétségesek és kihágások följelentése.”⁵⁵²

Ugyanezen szabályzat rögzítette a kikülönített törzstisztek kötelmeit is.

„1. A fegyelem kezelése:

- a./ Mindazon fegyelmi fenyítő ügyek elintézése, melyek a szolgálati szabályzat I. rész 667. pontjának 1. bekezdése szerint az osztály parancsnok jogkörébe esnek;
 - b./ A saját hatáskörébe el nem intézhető ügyek és az összes bűnvádi följelentés véleményezése és azoknak a csendőrkerületi parancsnoksághoz való előterjesztése.
2. A szolgálat felügyelete s az erre vonatkozó mindazon ügyek intézése, melyek természetüknél fogva magasabb helyre való előterjesztést nem igényelnek.
 3. A beosztott tisztek, tisztjelöltek, rangosztályba nem sorolt havidíjasok és a legénység képzésének vezetése és felügyelete.
 4. A szárnyparancsnokságok által az altiszti iskolába javaslatba hozott alkalmas csendőröknek a kerületi parancsnokság által meghatározott számban való kiválasztása.
 5. A szolgálati szabályzat alapján beérkező kérelmek és panaszok elintézése, amennyiben azok hatáskörébe tartoznak.
 6. Szabadságok engedélyezése a szolgálati utasításban (szervezeti rész) meghatározott mérvben s a szükséghez képest a szabadságoltaknak helyettesítése iránti intézkedések megtétele.
 7. A laktanya szabályok betartásának, az öltözködés, felszerelés és iroda vezetésének felügyelete s az esetleges talált hiányoknak a megszüntetése, amennyiben azok felsőbb intézkedést nem igényelnek.
 8. Az alárendelt tiszti alosztályoknak, járás, örs és különítmény parancsnokságoknak a szemleutasítás határozmányai szerint való megszemplélése.
 9. Az alárendelt tisztek és járásparancsnokok szemle utazásainak ellenőrzése, a szemleleletek fölülvizsgálása és azokban esetleges jelentett hiányok elosztására szükséges intézkedések megtétele, ha csak azok felsőbb intézkedést nem igényelnek.
 10. A rangosztályba nem sorolt havidíjasok és altisztek minősítvényi táblázatainak véleményezése.
 11. Legénység áthelyezése iránti javaslatétel.
 12. A Katonai Határőrizeti Utasításban foglalt teendőek ellátása és irányítása”⁵⁵³

⁵⁵² *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, Várnay és Fia Municipia Kiadóhivatala. 384 p. V.fejezet. 307-308.p.

A határszéli csendőrség őrsain szolgálatot teljesítő csendőrök szolgálati feladataikat ugyanúgy járőrözéssel látták el, mint az ország belsejében tevékenykedő társaik. A határmenti járőrszolgálat jellege azonban némiképp módosult azáltal, hogy a határszéli csendőr járőrök számára a tereptárgyaknál a tartózkodási időt és két figyelési pont közötti menetidőt nem határozták meg. Az őrsparancsnok csupán az átkutatandó tereptárgyakat, a figyelési pontokat és a külszolgálat idejét állapította meg. Ezen belül a szolgálatot a járőrvezető osztotta be. Kiemelt figyelmet fordítottak viszont a határszéli csendőr őrsök működési területének egymással érintkező sávjaira az úgynevezett csatlakozási területekre, amelyre a szomszédos őrsöknek rendszeresen járőrtalálkozót kellett szervezniük.⁵⁵⁴

A határszéli csendőrség intenzív kapcsolatban állt az Evidenzbüroval, amely az Osztrák-Magyar Monarchia egyetlen felderítő szervezete volt és a haderő vezérkarának az alárendeltségében működött. A dualista államalakulat más szervezetei is végeztek ugyan felderítő tevékenységet, felderítő szervezet azonban csupán egy működött az Osztrák-Magyar Monarchiában. Az Evidenzbüro tevékenységét a fegyveres konfliktusok várható irányainak a térségeiben fejtette ki. A haderő hadtest-parancsnokságai vezérkari osztályainak a részeként működtek a felderítő főállomások, amelyek - *mint az Evidenzbüro helyi szervezetei* - a hadtestek hadműveleti irányainak a térségében hajtottak végre felderítő tevékenységet. A felderítő főállomások rezidentúrákat működtettek a várható hadműveleti irányok térségeiben. A felderítő főállomásoktól érkező információkat az Evidenzbüro bécsi székhelyén rögzítették, rendszerezték és értékelték. E célból szakterületekre specializált részlegekkel rendelkezett az Evidenzbüro úgymint tüzérségi, erőd, stb. Az evidenzbüro folyamatosan feldolgozta a nyílt módon beszerezhető információkat is. E célból naponta több mint 70 újság érkezett a szervezet bécsi központjába.⁵⁵⁵

Ahogy az Osztrák-Magyar Monarchia végzett felderítő tevékenységet, ugyanúgy végeztek a környezetében lévő államok felderítést a dunai monarchia irányában. Ez alól kivételt a Német Császárság jelentett, mivel az Evidenzbüro vezető helyettese Ronge Miksa ezredes és a Nachrichtenbureau⁵⁵⁶ vezető helyettese Brose ezredes - *miután Ronge 1910. évi berlini látogatását viszonzta Bécsben* - memorandumot írtak alá a két felderítő szervezet együttműködéséről, mely alapján az információikat kölcsönösen kicserélték.

Az Osztrák-Magyar Monarchia irányában - *Nagy Britanniát és Franciaországot leszámítva, amelyek elsősorban a Német Császárságról szereztek be információkat* - főként Oroszország, Olaszország, Románia és Szerbia valósított meg felderítő tevékenységet. Olaszország elsősorban az osztrák Császárság irányában aktivizálta hírszerzését. Oroszország - *ahol a hírszerzés a határmenti katonai kerületek parancsnokságain felállított kémosztályok által valósult meg* - a varsói kémosztály a Német Császárság és az Osztrák-Magyar Monarchia, valamint a kijevi és az odesszai kémosztályok a dunai-monarchia irányában fejtette ki felderítő tevékenységét. Az orosz hírszerzés biztos támasza volt - *elsősorban az elhárítás tekintetében* - az Ohrana titkosrendőrség, amely Oroszországra és külföldre is kiterjedő hatalmas szervezetként tekintélyes költségvetéssel is rendelkezett.

Az orosz hírszerzés volt a legkomolyabb ellenfél, mivel a német hírszerzés éves költségvetése 450 000 márka körüli volt 1912-ben, az Osztrák-Magyar Monarchiában pedig e célra még kevesebbet fordítottak. 1913-ban az Osztrák-Magyar Monarchia közös költségvetésének az összege 181 250 000 forint volt, melynek 95 %-át alkotta a hadügyi költségvetés 172 187 500 forinttal. Ennek az összegnek

⁵⁵³ Loc.cit. V.fejezet. 21. §

⁵⁵⁴ PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774.

⁵⁵⁵ PARÁDI József: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. In BODA József-PARÁDI József-REGÉNYI Kund Miklós (szerk.): *1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste*. Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. HU-ISSN 2064-4728.

⁵⁵⁶ PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története*. op.cit. II.köt 14.p.

mintegy 0,11 %-át alkotta az Evidenzbüro költségvetése. Ezzel szemben Oroszország a hírszerzésre 1912-ben 13 000 000 rubelt fordított.⁵⁵⁷

Az Osztrák-Magyar Monarchia illetékeseinek az volt a feladatuk, hogy az idegen államok hírszerző tevékenységét igyekezzenek megakadályozni, a saját hírszerzést pedig eredményesen működtessék. Annak ellenére, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felderítése méreteiben és költségvetésében nagyságrendekkel lemaradt az orosz hírszerzés mögött, mégis szép eredményeket ért el. Az orosz hírszerzésre a tömeges méret és a mérsékelt felkészültség volt jellemző. Az Osztrák-Magyar Monarchia felderítését a kisebb méret, de minőségi szaktudás jellemezte. Az orosz kémközpontok előszeretettel és tömegesen alkalmaztak zsidókat hírszerzési feladatok teljesítésére, akik rendszeres üzleti útjaik miatt e feladat teljesítésére kiválóan alkalmasak lehettek volna ugyan, azonban — mivel katonai képzettséggel nem rendelkeztek — sok felesleges, vagy téves információt szolgáltatottak. Mégis — a nagy számok törvénye alapján — a számos információból kellő szűréssel és értelmezéssel megállapítható volt a valós helyzet.⁵⁵⁸

Az Osztrák-Magyar Monarchia időszakára a HABSBURG-birodalom hadseregében már állandósult a béke időszakban is működő felderítő szervezet. Ennek a szervezetnek a szolgálati szabályzatát is létrehozták 1872-ben,⁵⁵⁹ valamint lefektették az Evidenzbüro és a közigazgatás együttműködésének békében és háborúban az elméleti alapjait 1878-ban.⁵⁶⁰

Ebbe a felderítési rendszerbe kapcsolódott be a határszéli csendőrség, melynek a feladatköréhez kapcsolódó teendőit a Magyar Királyi Csendőrség 1912-ben publikált szolgálati szabályzatának a titkos függelékében rögzítették.⁵⁶¹

A határszéli csendőrség feladata a felderítés tekintetében kettős volt. Egyrészt meg kellett akadályoznia az ellenséges hírszerzésnek a határmenti működését, másrészt pedig információkat kellett beszereznie a határ túlsóoldali helyzetéről. Emellett pedig segítenie kellett az Evidenzbüronek a határmenti tevékenységét is.⁵⁶²

A határszéli csendőrségnek tehát a határforgalomban résztvevők figyelése által, illetve a határmenti területeken megforduló idegenek viselkedése alapján ki kellett szűrnie a gyanús személyeket és azokra az illetékes hatóságok figyelmét felhívni. E tevékenységi körbe tartozónak tekintették a postagalambok számontartását és a légtér figyelését is. A honi felderítés elősegítése érdekében a határon információk és személyek titkos átjuttatását is elő kellett segíteniük. A hegyi vezetők, csempészek stb. mint küldöncök beszerzésre kerültek.⁵⁶³

A határszéli csendőrség feladatát alkotta továbbá az is, hogy felderítse a határ túlsóoldali katonai helyzetét. Azt kellett kikémleniük, hogy:

- a határra vezető utak, vasútvonalak milyen mennyiségű csapatok felvonulását teszik lehetővé és mennyi idő alatt;
- milyen fegyveres szervezetek állomásoznak a határ mentén, milyen fegyverzettel és létszámmal, kik a parancsnokaik;
- milyen épületek találhatók a térségben, amelyek csapatok elhelyezésére vagy raktárként használhatók, illetve vannak-e raktárak és azokban mit tárolnak.

⁵⁵⁷ Loc.cit. II.köt. 14.p. + 43-44.p. + 49.p. ; GALÁNTAI: op.cit. 110-114.p.

⁵⁵⁸ PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története*. op.cit. II.köt 42-44.p.

⁵⁵⁹ *Anleitung zum Kundschaftsdienste*. [Felderítő-szolgálati utasítás.] Wien, 1872, Königlichen Hof und Staatsdruckerei.

⁵⁶⁰ PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története*. op.cit. I.köt 324-329.p.

⁵⁶¹ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. op.cit. Budapest, 1912, Várnay és Fia Municipia Kiadóhivatala. 384 p. *Titkos függelék*.

⁵⁶² PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 91-94.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata — német nyelven — 2002 februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat „A csendőrség Magyarországon” című II. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

⁵⁶³ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1912, Várnay és Fia Municipia Kiadóhivatala. 384 p. *Titkos függelék*. op.cit.

Ezen információk megszerzése céljából a határszéli csendőrség ágenseket, illetve rezidentúrákat működtethetett a határ túloldalán. A határszéli csendőrség a területileg illetékes felderítő főállomással a kikülönített törzstiszteken keresztül tartotta a kapcsolatot.⁵⁶⁴

A Magyar Királyi Csendőrség tehát — *a határszéli csendőrség által* — fontos szerepet töltött be a korabeli magyar határőrizetben. A határőrizeten belül az irányító szerep azonban nem a határszéli csendőrségé, hanem a Magyar Királyi Határrendőrségé volt, amelynek jogát és kötelezettségét alkotta a határőrizetben résztvevő szervezetek helyi alakulatai tevékenységének a koordinálása, illetve szükség esetén a határmenti vármegyékben diszlokáló rendvédelmi alakulatok igénybe vétele határőrizeti feladatok teljesítése érdekében.⁵⁶⁵

Megváltozott azonban a helyzet az úgynevezett katonai határőrizetre való áttérés időszakában, azaz a mozgósítás időszakában.

A területileg illetékes hadtest-parancsnokságok képviselői 1912-ben — *a határőrizeti szervezetek képviselőivel közösen* — szemrevételezték a határtérségeket és megállapították az ott állomásozó rendvédelmi szervezetek alakulatainak a konkrét feladatait a katonai határőrizetre történő áttérés időszakára vonatkozóan. E szerint a mozgósítás időszakára a határszéli csendőr őrsöket jelölték ki a védelem, illetve a katonai határőrizet támpontjává. A vezető szerep mindaddig a határszéli csendőrségre hárult, míg a haderő alakulatai a határra fel nem vonultak. Ekkor az irányítást a felvonuló haderő csapatainak a tisztjei vették át.⁵⁶⁶

Erre a feladatra a határszéli csendőr őrsöket fel kellett készíteni. A határszéli csendőrség személyi állományát úgy csoportosították át, hogy ott fiatal, nőtlen csendőrök teljesítsenek szolgálatot, akik a katonai jellegű feladatok megvalósítására fizikailag is alkalmasak voltak és katonai kiképzésben is részesültek. Számukra rendszeresen tartottak — *a területileg illetékes csapat-parancsnokságok* — katonai továbbképző tanfolyamokat. Ilyen tanfolyam volt például az optikai távjelző készülék kezelésének az elsajátítására irányuló felkészítés. A határszéli csendőr őrsökon ugyanis sem telefonkészülék sem pedig távíró készülék nem volt és — *kies fekvésükből fakadóan* — nem is volt remény ezen eszközöknek belátható időn belüli felszerelésére, ezért a határszéli őrsök az összekötésüket egyedül az optikai távjelző készülék segítségével valósíthatták meg.⁵⁶⁷

A határszéli csendőr őrsöket is felkészítették a háborús körülményekre. Az őrsök épületeit megerősítették és kibővítették, hogy több ember befogadására is alkalmassá váljanak. Az épületegyütteseket futóárkokkal és szögesdrótkerítéssel vették körül, továbbá a rendszeresített lőfegyverek hatásos lőtávolságában kiirtották a kilövést akadályozó aljnövényzetet. A haderő illetékesei intézkedtek arra vonatkozóan is, hogy a határmelléki térségből a sorköteles kiképzett férfiak közvetlenül a határszéli csendőr őrsökre vonuljanak be. Szükség is volt az élőerő gyarapítására, mivel a békeidőben megszokott két fős járőrök helyett ebben az időben már hat fős járőröket vezényeltek, amelyek a határ túloldalán is végrehajthattak erőszakos felderítést, illetve számolni kellett azzal is, hogy ilyen cselekményeket a túloldali erők is kezdeményeznek magyar földön. Emellett kiemelt figyelmet kellett fordítani a hazai határmenti hadihasználatos infrastruktúrára, amely a túloldali haderőnek az első rendű célpontja lehetett.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ Parádi József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség. 91 p.

⁵⁶⁵ Parádi József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.

⁵⁶⁶ PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁵⁶⁷ Loc.cit.

⁵⁶⁸ GÁSPÁR László — PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervek feladatai, a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914. *ZMKA Akadémiai Közlemények*, XXII.évf. (1987) 134.sz. 131-151.p. HU-ISSN

A kor színvonalán álló körültekintő előkészítés ellenére a magyar-román határon szolgálatot teljesítő határőrizeti szervezetek személyi állománya szomorú sorsra jutott. A román betörés alkalmával az ott szolgálatot teljesítők döntő többsége hősi halált halt a haza védelmében.⁵⁶⁹

A magyar határőrizeti erőket ugyan — *a betolakodó román haderő kiűzését követően* — újjászervezték, azonban az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásával a magyar határőrizeti rendszer is felbomlott. A magyar határőrizet újbóli megszervezésére a trianoni békediktátum után került sor, azonban elvi síkon már korábban is megvitatták az illetékesek a témát, illetve a gyakorlatban már kialakult a magyar határőrizet átmeneti formája. Az új határőrizetben a katonai elem ismét előtérbe került, alapvetően a külső körülmények megváltozásából fakadóan. A trianoni békediktátum ugyanis a térség nagyhatalmából a térség kiszolgáltatott államává változtatta a Magyar Királyságot. E helyzet, illetve az erre való reagálás a korszak magyar határőrizetére is rányomta a bélyegét. A dualizmus időszakában a Magyar Királyság határőrizete egy közép-európai nagyhatalom, az Osztrák-Magyar Monarchia határőrizete volt. A Magyar Királyságnak nem volt oka arra, hogy békeidőszakban is katonai erővel valósítsa meg az ország határőrizetét, mivel váratlan és az ország sorsát veszélyeztető lerohanó támadástól nem kellett tartania. Megvalósíthatta a magyar határok őrzését a rendvédelmi szervezetek által kifejtett tevékenységek által. Ez a helyzet azonban az I. világháborút követően gyökeresen megváltozott. Az új határőrizeti helyzetben a Magyar Királyi Csendőrségnek a határőrizetben betöltött szerepe is módosult.

⁵⁶⁹ Loc.cit.